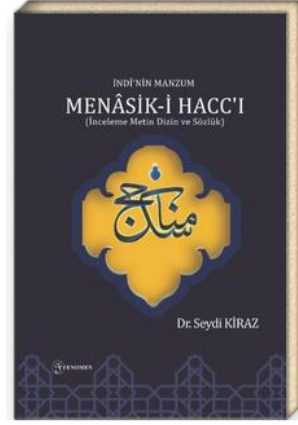

İNDÎ'NİN MANZUM MENÂSİK-İ HACC'I (İNCELEME METİN DİZİN VE SÖZLÜK)

Yazar: Seydi Kiraz, (Erzurum: Fenomen Yayıncılık,
Nisan 2020, 248 sayfa.)

idrissoylemez@gmail.com

Kitap Değerlendirmesi

İdris Söylemez*

X. asırdan itibaren oluşmaya başlayan Türk-İslam Edebiyatının en belirgin vasfı dinî hususiyetleri bünyesinde barındırmasıdır. Türk-İslam edebiyatının ilk döneminden itibaren edebiyatın dış kaynakların tesiri ile tekâmülünü nihayete erdirdiği ve zirveye çıktığı dönemlere kadar şairler ve diğer müellifler, “tevhid, münacat, na’t, mevlid, manzum hadis, hicret-name tarzında eserler ortaya koydukları

* Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ABD, Nevşehir, Türkiye, idrisssoylemez@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9798-4453.

Atf için; İdris Söylemez, “İndî'nin Manzum Menâsik-i Hacc'ı (İnceleme Metin Dizini ve Sözlük)”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy. 2 (2020): 421-427.

Copyright © 2020. Telif hakkı yazar(lar) tarafından YDUILAF'a devredilmiştir. Bu makale, Creative Commons Atf Lisansının (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

görülmektedir. Şairlerin öteden bu yana hemen hemen bütün türlerde kaleme aldıkları bu kabil eserlerle hem halkı muayyen konular hakkında bilgilendirmek istemişler hem de hayır dua olarak dünya ve ahirette mutluluğun kapılarını aralama düşüncesinde olmuşlardır. Zaman ve mekân üstü olarak düşündükleri bilgi ve değerın meydana getirdiği bu ruh halini hayatın merkezine konumlandırın şairlerden biri de hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayan “Çorumlu İndî”dir. Eserin zahriyye kaydında var olan şu bilgiden hareketle, “Bu kitabın nazımını ‘indî’nin kim olduğuna dair bir malumat elde edilemedi. Kitabın hattatı bizim mualimimiz Hamidiye mektebi İbtidâisi şimdi Albayrak denilen okuldadır...” yine söz konusu eserin muhtelif yerlerinde, var olan dört ayrı bilgidan hareketle şairin mahlasının “İndî” olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Burada var olan bilgiler ışığında şairin XIX. yüzyılda yaşadığı ve Çorumlu olduğu tespit edilmiştir. Eserin, dil kullanımını göz önüne aldığımızda şairin eserini Arapça ve Farsçaya boğmayıp sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanmakla beraber, aynı zamanda Arapça ve Farsçaya vukufiyeti dikkatten kaçmamaktadır. Eserde kullanılmış olan kaynaklar ve dilin kullanımı gibi kimi saiklerden hareketle İndî’nin âlim bir kişiliğe sahip olduğu ve ulema sınıfından olduğunu söylemek mümkündür. Eserinde ilmi mirasın değerlerine yer veren şair, kendisinden önceki dönemde yaşamış olup halk arasında saygın bir yere sahip olan Süleyman Çelebi’nin mevlidini gerek vezin gerekse vasıta beyti yönüyle iktibas sanatı çerçevesinde eserine taşıma yoluna gitmiştir. Bu durum, şairin edebi mahfilleri iyi tanıdığı ve şiire hâkim olduğuna dair bize kimi ipuçları sunmaktadır.

Elimizdeki eser, klasik gelenek içerisinde fazlasıyla karşılık bulmuş olan nasihatname türünü andırmaktadır. Şair, eserini hikemi üslubun değerleri çerçevesinde olgunlaştırma yoluna gitmiştir. Eserin kuru bir nasihatname olmasından kaçınan şair, kimi yerlerde manzum hikâye ve kıssalarla eserini zenginleştirmiştir. Şairin eserini incelediğimizde edebi bilginin bütün değerleriyle eserin içerisinde konu edildiği eserin söz sanatları ile coşkun bir ruh haliyle söylenmiş beyitlere havi olduğu görülmektedir. Anlamlı ve rahat söyleyiş şairin şiire vukufiyeti konusunda da bize kimi ipuçları sunmaktadır. Birinci derecede amacı edebî bir eser yazmak olmadığı görülen şairin, İslam dini açısından fazlasıyla önemli bir konu olan “Hac” ve “Haccın Değeri” halkı aydınlatmak, onlara yol göstermek maksadıyla bir eser yazdığı görülmektedir. İslam medeniyeti sahasında şiirin nesirden daha etkili olması ve rahat bir şekilde ezberlenmesi nedeniyle âlimler ve düşünürler dinî, tarihî, ahlakî gibi kimi konularda duygu ve düşüncelerini şiirle dile getirmekten kaçınmamışlardır. Bu durum, sanatın amaç olmasından çıkarılıp araç olması ve temel amacının duygu ve düşüncelerin aktarılması hususunda etkili bir araç olarak kullanılıyor olmasını sağlamıştır. Bu esas etrafında eserini ortaya koyan şairin, sanat kaygısı güdülmeden yazdığı bu eserin kimi yerinde kafiye bulmak ve vezin kullanımı konusunda sıkıntılar yaşadığı dikkatten kaçmamaktadır. XIX. yüzyıl gibi Osmanlı Devleti açısından sorunlu bir dönemde yaşadığını tahmin ettiğimiz şairin dönemin edebî mahfillerinde yaşanan gelişmelerden uzak bir halde klasik edebiyatın verileri ve değerleri çerçevesinde yazdığı bu önemli eser, kendisinden önce yazılmış olan eserlerin bir devamı niteliğinde olduğu gibi kendisinden sonraki âlimler ve şairler için örnek konumda yer

almaktadır. Özellikle İslam dininin kutsal kabul ettiği beldelere “Mekke, Medine”ye yapılan yolculukların ve burada yaşanan o etkili ruh halinin insan psikolojisi üzerinde meydana getirdiği etkilerin edebî bir dil ile anlatılmasının geride kalanlar için ehemmiyetli olduğunu farkında olan şair, bu kutsal beldeleri tanıtmak ve bu önemli yolculuğu ve bu yolculuk esnasında yapılanları kayıt altına alarak bir sonraki nesil için dudumu fotoğraflaştırmayı uygun görmüş ve bu sebeptendir ki buradaki durumu dile getirmiştir.

Yazma eser kütüphanelerinin tozlu raflarında kalmış mensur veya manzum eserlerin gün ışığına çıkarılarak okuyucuların ve ilim erbaplarının faydasına sunulması babında önemli bir çalışma olan bu eseri, Seydi Kiraz hoca dikkatli bir çalışma ile ilim sahasına armağan ederek ilim erbaplarının faydasına sunmuştur.

“İndî’nin Manzum Menâsik-i Hacc’ı (İnceleme Metin Dizin ve Sözlük)” isimli çalışma, giriş ve iki ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Türk edebiyatında dinin etkisi ve rolü, İslam dininin kabulü ile beraber sosyal ve kültürel sahada yaşanan değişimlerin edebiyata etkisi ve bu etki ile yazılan Menâsik-i Hacc tarzı eserlerden bahsedilmiştir. Genel bir girişten sonra yazar, “hac ibadeti” ve hac ibadeti esnasında yaşananlarla alakalı olarak kimi bilgilere yer vermiştir. Akabinde yazar, Osmanlı Devleti dönemindeki hac yolları, menziller ve surre alayları ve hac etrafında meydana getirilen geniş edebî muhtevadan örneklerle bahsetmiştir. Akabinde manzum olarak yazılmış olan “Menâsik-i Hacc” konulu eserlerle “Gubârî’nin Menâsik-i Hacc(XVI.yy), Şemseddîn Sivâsî’nin Menâsik-i Hacc(XVI. yy), Muhyî-i Gülşenî’nin Menâsik-i Hacc(XVI. yy), Amîkî’nin Menâsik-i Hacc(XVI. yy), Seyyidî’nin Menâsik-i Hacc(XVII. yy), Bahtî’nin

Menâsik-i Hacc(XVII. yy), Kâmil'in Menâsik-i Hacc(XIX. yy), Bekir Sıdkî'nin Menâsik-i Hacc(XIX. yy) ilgili geniş bilgiler vermektedir. Bölümün sonunda ise “Menâsik-i Hacc” konusunda yazılmış eserleri muhtasar bir şekilde mukayese etme yoluna gitmiştir.

Birinci bölüm iki ana başlıktan meydana gelmektedir. Birinci bölümün “ İndî'nin Hayatı İlmî ve Edebî Cephesi” isimli ilk ana başlığında yazar, “İndî'nin Hayatı, mahlası, ilmî ve edebî cephesi ile alakalı olarak tezkirelerde ve diğer edebî kaynaklarda bilgi bulunamadığından dolayı, eserden hareketle ortaya konulmuş bilgileri okuyucu ile paylaşmaktadır. Birinci bölümün ikinci alt başlığı “Menâsik-i Hacc'ın İncelenmesi” balıklı olup, iki alt bölümden meydana gelmektedir. İlk alt bölümde “ Menâsik-i Hacc'ın İncelenmesi” “menâsik-i hacc'ın şekil özellikleri alt başlığında, Menâsik-i Hacc'ın Şekil özelliklerini konu edinmiştir. Söz konusu bu bölüm şu başlıklardan meydana gelmektedir: Nazım şekli, tertibi (eser, klasik mesnevî dizilimine bağlı olarak meydana getirilmiş olan eser şu başlıklarla tertip edilmiştir: giriş, ana konunun işlendiği bölüm ve dua bölümü(hatime) , vezni, kafiye türleri ve redif, dili ve üslûbu, arkaik kelimeler, arkaik ekler, hakkında metnin okuyucu nezdinde kolayca anlaşılması için okuyucuya konu ile alakalı olarak detaylı örnekler sunmaktadır. İkinci alt başlık olan “Menâsik-i Hacc'ın Muhteva özellikleri” başlığını yazar, iki başlık altında ele alıp incelemiştir: ilk alt başlık “Tanıtım” alt başlığıdır. Yazar, eserin tanıtımı bölümünde: eserin adı, türü, sebab-i telifi, yazılış tarihi hakkında eserden hareketle bilgiler vermektedir. İkinci alt başlık ise “Bölüm Özetleri”, alt başlığıdır. Bu alt başlıkta yazar, tevhid, naat, sebab-i telif, müellifin yararlandığı fıkıh kitapları, hac nedir, şartları nelerdir, haccın sevabı, hacc-ı mebrûr, hac

yolculuğunda ya da hac sırasında vefat edenlerin durumu, bir hikâye, bir hikâye, hac yolculuğu, Kâbe'nin yaratılışı, inanının yaratılışı iblisin isyanı, Hz. Âdem ve Havva, kâbenin yeri ve inşası, üç çeşit hacı, ihram ve nehiyeler, meleklerin hacıları karşılaşması ve beytin görülmesi, beytin fazileti, bir hak aşığı İbrahim Havas ve kıssası, Kâbedeki mucizeler, kâbedeki fiziki özellikler, kâbede duanın red edilmediği yerler, kâbenin davet edilmesi ve şefaet etmesi, Mekke'de ziyaret edilecek yerler, arafatta ihram ve vakfe, say, Safa Merve tepeleri ve zemzem, cemrenin hikmeti, birkaç hikâye, haccü'l-ekber ve umre ibadetinin başlangıcı, elveda tavafı, Mekke ile Medine'nin dereceleri, gök ve yerin atışmaları, Ravza-i Muttahara'nın ziyaret edilmesi, bedel hacı konuları ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde yazar, eserde yer alan ayet dua, fikhî kaynakları, Şir'a Şerhi, Menâsik Şerhi, Terğîbâtü'l-ebrâr, el-Hidâye, Kâdîhânın Sözlere, edebî kaynakları, Vesiletü'n-necât, sıralama yoluna gitmiştir. Akabinde eserin tespit edilen nüshası "Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 19 Hk 1421" yer alan bu tek nüshanın tavsifi yapılarak eserin biçim özellikleri hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Akabinde metin kurulumunda izlenen yollar ortaya konmuştur.

İkinci bölümün ana başlığı "Metindir" metin, "Hâzâ Kitâb-ı Hac Da'vetiyyesi" ser levhasıyla başlar, yazar akabinde "Fâilâtün fâilâtün Fâilün" vezniyle kurulmuş bulunan metnin çeviri yazısını ortaya koymuştur. Mesnevî tarzında kaleme alınmış bulunan bu eseri yazar, beyit esasları çerçevesinde her beş beyitten birisini numaralandırarak ortaya koymuştur. Söz konusu eser, 57 varak ve 1346 beyitten meydana gelmektedir. Klasik Türk Edebiyatında "Menâsik-i Hacc" olarak bilinen türde bir eser ortaya konulmuştur. Klasik edebiyat açısından

önemli olan bir türün ortaya konulmuş olması modern edebiyat araştırmacıları açısından da oldukça önemlidir. Yazar eserin sonunda “sonuç”, “kaynakça”, “dizin” ve “Hac Sözlüğü” ortaya koymuştur. Eserin en sonunda ise “ekler” bölümünde yazma eserlerin resimlerine yer verilmiştir. İndî ile alakalı olarak yapılmış bu kapsamlı çalışma “Seydi Kiraz’a” aittir. Söz konusu bu çalışma “Fenomen” yayınlarından 240 sayfa olarak yayınlanmıştır. Eserin birinci ve ikinci bölümünde, “İndî'nin” hayatıyla alakalı bilgileri ve eseri hakkında yazdıkları titiz bir çalışmanın neticesinde ortaya konulmuş bilgiler olduğu görülmektedir. Kanaatimizce eser bu yönüyle de başarılı bir çalışmadır.

Bu çalışma ile yazar klasik edebiyat sahasının önemli türlerinden olan “Menâsik-i Hacc” tarzında yazılmış bir eseri kütüphanenin tozlu raflarından çıkartıp ilim dünyasının faydasına sunmayı murat etmiştir. Dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan Türkçe yazma eserlerin ve müelliflerinin buna benzer gizli hazinelerin gün yüzüne çıkarılması ümit edilen durumlardandır. “Menâsik-i Hacc” değerli bir eseri ilim dünyasına kazandıran ve alanla ilgili herkesi bu konuda bilgilendiren yazara teşekkür eder, bundan sonra ortaya koyacağı çalışmalarında muvaffakiyetler dileriz.